

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת בא תשע"ז

כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

בתהלים (קוב, א ב) "הללויה אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד: גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבחר", ובגמ' ע"ז (יז, ב) איתא: "במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותו". ומה הכוונה בדרש זה? וביאר, דידוע שמידות טובות עוברות בירושה מאב לבן, אמנם לפעמים יתכן שיהיה אחד שדבוק בתורה או אוהב מצוות, ואעפ"כ לא יהיה ניכר בזרעו אחרי. הטעם לזה, מפני שהאב עשה את המצווה לשם כבוד או ממון, כך שמוריש לבנו במידות ותכונות נפשו את החיבה לממון או לכבוד, והן אמנם שהאב בחר להגיע לדברים אלו ע"י התורה, אבל בחירתו זו, לא עוברת בירושה, רק החיבה לממון או לכבוד זה מה שמוריש לבנו. ויתר מזה, שאם האדם עושה את המצווה כיוון שהגיע למסקנה שההשקעה הטובה והמשלמת ביותר היא עמל התורה, שכן שכרה היא נצחי, הרי, שעיקר הסיבה שלכן בחר בתורה היא משום ה"יוחיוות" שבדבר, זאת אומרת, שהוא "סוחר" טוב, אמנם בנו, אכן יירש ממנו את התכונה להיות "סוחר", אבל לא בהכרח שיגיע לאותה מסקנה אמיתית שלהשקיע בתורה וזו ההשקעה הטובה ביותר, ואולי בעיניי יטב להשקיע בנדל"ל... אמנם, באם מקיים את המצוות אך ורק לשם שמם ולא לשום תכלית אחרת הרי יומשך דבר זה לזרעו אחרי.

בזה יתבאר הפסוק הנ"ל: "אשרי איש ירא את ה' ובמצותיו חפץ מאד" ובגמ' "במצותיו - ולא בשכר מצותיו", לאיש כזה מובטח לו: "גבור בארץ יהיה זרעו" כגבור הכובש את יצרו, ו"דור ישרים יבחר".

וזה מה שאמר משה רבנו, מתי נזכה ש"בנערינו ובזקננו נלך" "בבנינו ובבנותינו" - דהיינו שיהיה זרענו יראי ד', - "כי חג ה' לנו" זהו רק כשכל שמחתנו מלשון "חג", שכל השמחה והמטרה בעבודת השי"ת - "ד' לנו". רק לשם השם ולא לשום כוונה אחרת. (צינוי תורה)

וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את ה' אלקינו ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד באנו שמה (י, כה)

כתב המלבי"ם עפ"י דברי הגמ' (עירובין ק, ב) "אמר רבי יוחנן אילמלא לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מחתול וגול ממנלה ועריות מיונה דרך ארץ מתרנגול", והוא ע"ד הכתוב (איוב לה, יא) מלפנו מבהמות ארץ, שהבהמות מאלפות אותנו דרך ארץ. וזה שאמר משה רבנו לפרעה, גם מקננו ילך עמנו, כי "ממנו נקח לעבד אלוקינו", שלמד מהבהמות הדרך האריך להתנהג, ואם תשאל מדוע נזקקים אנו ללמוד מהבהמות, מפני ש"ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד בואנו שמה" כיון שעדיין לא ניתנה תורה. (ארץ חמדה להמלבי"ם)

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב (יא, ה)

המפרשים שואלים שאלה. בפסוק כתוב (ג כב) "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושבלת". מה, בגדים של גויים? כל ילד יודע כי בזכות שלא שינו את שמם, לבושם ולשונם - נאלו ממצרים, ואיך אומרת התורה שהם שאלו מהשכנים הגויים ביגוד, אתמהה!?

אך אם תביטו שוב בפסוק, חייך הרב גלינסקי ואמר:

בפסוק כתוב "ושאלה אשה וכו' כלי כסף וכלי זהב ושבלת ושמתם - על בניכם ועל בנותיכם". בגד של אשה מצרית קצר, ואכן, אשה יהודית משליכה אותו לפח, אלא שלא על עצמן לבשו את הלבוש את הלבוש בבגדים של המצרים "ושמתם על בניכם ועל בנותיכם" להם, לילדים הקטנים, היה הבגד ארוך... "ובזכות נשים צדקניות נאלו אבותינו ממצרים". (להגיד)

שבעת ימים תאכל מצות ובימים השביעי חג לה': מצות יאכל את שבעת הימים (יג, ז) די"ק הגר"א זצ"ל בפסוק זה: מדוע נכפלה מצות אכילת מצה שבעת ימים ועוד מפני מה בתחילת הפסוק כתוב "תאכל" ובסופו כתוב "יאכל", ועוד מדוע בפסוק ראשון כתוב "מצת" (בלא ו) ובפסוק השני כתוב מצות (מלא)?

ופירש, שהפסוק בא לרמז על המנהג לקנות חטים לחלוק לעניים לצורך פסח, וא"כ י"ל שהפסוק הראשון הוא ציווי על אכילת מצה בפסח וז"ש הכתוב "שבעת ימים תאכל מצת", דהיינו כל אחד לעצמו יאכל מצות שבעת ימים, ומלבד זאת אתה מחוייב להשתדל שמצות "יאכל" (בצירי) היינו שייאלע ע"י אחרים כלומר שידאג שיהיה לעניים מצות ועפ"י מובן שלגבי האדם שיש עליו חיוב אכילת מצה כתוב "מצת" שלעצמו רשאי לדקדק ולצמצם אכילתו עד כזית וכביצה, ולכן כתוב חסר. משא"כ כאשר מדובר למת לעניים אינו רשאי לצמצם ולכן כתוב "מצות" מלא דהיינו שיתן להם כדי שביעה למת כמש"כ "ואכלו בשעריך ושבועו".

וכל בכור אדם בבנין (יג, יג)

הרמ"א פסק (י"ד סימן שה סעיף י) "ואין האב יכול לפדות על ידי שליח. וגם אין ב"ד פודין אותו בלא האב (ריב"ש סי' קלא"א)". המפרשים מתקשים (ראה ש"ך וט"ז שם), מה הטעם שא"א לפדות ע"י שליח. מאי שנא מכל המצוות כמילה וכדומה שאפשר ע"י שליח? בשו"ת חת"ס (י"ד רצד) כתב שהוא לפי שבמכת בכורות היה "אני ולא אחר" זכר לזה, האב בעצמו יש לו לפדות את בנו.

כעין זה כתב בשו"ת דברי יציב (י"ד סימן קצט) ובתוספת נופך: "אך יותר נראה להרמ"א שבא הכתוב למעט "וכל בכור בנין תפדה" בעצמך ולא ע"י שליח ויבואר בטוב טעם בהמשך הכתוב "והיה כי ישאלך בן מחר לאמר מה זאת" כלומר מה נשחנה מצוה זו דלא מהני ע"י

ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותתי אלה בקרבו: ולמען תספר באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אותתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה' (י, א ב)

המפרשים תמהים, מהיכן ידע משה לומר לפרעה על מכת ארבה, והרי הקב"ה לא אמר לו כלום על המכה. נביא כאן תירוצים אחדים:

בדעת זקנים לבעלי התוספות כתבו, שהיו חקוקות על המטה דצ"ך עד"ש באח"ב וראה שכתב מגיע מכה המתחילה עם א'. ומקשה על זה, שא"כ במכות האחרונות אמאי הזכיר שוב להודיעו? לכן נ"ל דהבין משה המכה מדאמר לו הקב"ה למשה "ולמען תספר" ודבר הוא לספר על מכת הארבה, שהרי גם במכת הארבה דיבאל כתיב עליה "לבניכם ספרו". וב"י יוסף בכור שור", וכן הוא ב"הגדת המהר"ל" ועוד, הרחיבו בזה שבכל המכות עד עתה היו מעל הטבע, ולכן שוב אין מקרה שבו ידברו מהמכה. אבל מכת ארבה הרי שיכחה בכל הזמנים, ודרך האנשים שמשוים תמיד את מה שעניינם ראוות, למקרים הקודמים. לכן מובן שכשאמר הקב"ה למשה שבמכה זו יתקיים "למען תספר" הבין שזו מכה שתמשך להגיע וכל פעם יאמרו שזה כמו שהיה במצרים, וזה דווקא במכת ארבה. (דעת זקנים)

בחיודי הרד"ל (על מדרש רבה), הוסיף על רעיון זה, [כפי שמובא במדרש: "ולמען תספר באזני בןך גלה הקב"ה למשה מה מכה יביא עליהן וכתב משה ברמז ולמען תספר באזני בןך זו מכת ארבה כמה דתימא (יואל א) עליה לבניכם ספרו"] לפי מאמר הכתוב "ולמען תספר באזני בןך וכן בןך את אשר התעללתי במצרים" ו"התעללתי" הוא לשון שחוק, והנה בגמ' שבת ספ"ט איתא ש"מצניעין את החגב לקטן לשחוק בו", הרי שדרך הקטנים לשחק עם חגבים, ולכן דרך הבנים לספר ממכת ארבה ביותר. (חיודי הרד"ל על מדרש רבה)

בשם הגאון רבי שמשון מאוסטרופולי זי"ע אומרים (ומובא בחת"ס עה"ת), שהנה ידוע כי אותיות "בומף" (אותיות השפתיים) ואותיות "אהחע" (הגרוניות) מתחלפות זו בזו, לפי שמוצא המבטא הוא אחד. ואם חלף את ה"פ" של "פרעה" ל"ב", ואת "ע" ל"א" יצא האותיות "ארבה", וזה רמז הקב"ה "בא" אל "פרעה" הכנס את המלה "בא" לתוך "פרעה". ובה מבאר ההמשך "למען שתי אותתי אלה בקרבו" תשית את האותיות הללו ל"בא" במקום שתי אותיות אצל "פרעה" ויצא לך "ארבה", כי היא המכה שעליך להכות עתה מצרים. (הגה"ק ר"ש מאוסטרופולי זי"ע)

ולמען תספר באזני בןך וכן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אותתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה' (י, ב)

בספר "שאלו בחי ה'" - תולדותיו של הגה"ק רבי שאול בראך מקאשוי זצ"ל (ונכתב ע"י תלמידו הרה"ח ר' ישראל ארליך ז"ל) מספר כך: האדמו"ר האמצעי מבעלזא (כ"ק מהר"י) נתקש לשייבה של מעלה בשנת תרנ"ד ביום כ"ג בשבט, בהתגבר חליו, נסע לוינא לדורש ברופאים, ונתקבל שם בבית החולים. וכפי שידוע סתלק בינא והובילוהו לבעלזא. רבנו (הגה"ק רבי שאול בראך מקאשוי זצ"ל) שמע שהאדמו"ר מבעלזא נמצא בווינא, נסע ממאגנאדארף [שם כיהן כרב] לשב"ק פרשת בא' אל האדמו"ר מבעלזא.

רבנו הי' רגיל לספר הרבה מביקורו אצל כ"ק האדמו"ר מבעלזא אז בווינא, בינא היתר סיפור: "ביום ראשון נודע לי שהגאון מפרשבורג בעל השבט סופר זצ"ל נמצא ג"כ בווינא לדורש ברופאים, הלכתי לבקר את הרב מפרשבורג, הוא שאלני על מעשי בווינא, עניתי לו שכ"ק האדמו"ר מבעלזא נמצא כאן, ובאתי אליו על ש"ק. על זה שאלני הרב: האם מניחים ת"ת דרבים ונוסעים אל רבי? רבינו הוסיף שהרב מפרשבורג ידע שבמאגנאדארף למדו בהתמדה גדולה, וע"כ תמה ושאלני כן.

ממשיך הגה"ק מקאשוי וכתב: "אמרת הרב מפרשבורג הגמרא אומרת (עירובין יג) אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריו, אני זכית והסתכלתי אל פני האדמו"ר מבעלזא". התבוננתי וראיתי שהרב מפרשבורג לא הבין אותי, ולא נחה דעתו. רציתי בכל זאת להפיס דעתו, ושאלתי אותו אם הנו רוצה לשמוע ממני מה שחידש האדמו"ר בש"ק בסעודה שלישית, אחרי הסכמתו מסרתי לו, שהאדמו"ר דקדק בפ' השבוע פ' בא, עה"פ "ולמען תספר באזני בןך וכו' וידעתם כי אני ה'" התחיל בלשון יחיד: ולמען תספר באזני בןך, וסיים בלשון רבים: "וידעתם כי אני ה'?" ותירך, דהנה לכאורה הלא מצות סיפור יציאת מצרים "והגדת לבנך" חלה על בני ישראל מיד בשנה הראשונה, כשיצאו ממצרים, ומי מכל ישראל יכול ה' לקיים מצוה זו? אז הלא כלום היו שם, וכולם יצאו ממצרים, נמצא שנשאר רק משה רבנו היחיד שאשתו ובניו היו אז שם, והוא הי' יכול לספר לבני ולקיים "והגדת לבנך" גם בשנה הראשונה, ומכיון שבשנת משה רבנו נכללו נשמות כל כלי ישראל, הוציא הוא את כל ישראל במצוה זה.

ויומתק מאד לפי זה, "ולמען תספר" - אתה דווקא "באזני בןך", ועי"ז וידעתם - כולכם "כי אני ה'" כי הוא יוציא בזה את כל ישראל. "כשגמרת" מספר רבנו, "פנה הרב מפרשבורג ואמר למשמשו: "לך מיד תזמין כרכרה, אנו נוסעים אל האדמו"ר מבעלזא". (שאלו בחי ה')

ויאמר משה בנערינו ובזקננו נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג ה' לנו (י, ט) אפשר לבאר פסוק זה, בהקדם פירוש נפלא הנמצא ב"בית הלוי" (כת"י), עה"פ

פנאי ללמוד תורה ואמרות צדיקים. יום אחד פנה אליו בהתרגשות עצורה: חג הפסח מתקרב, 'מורו' יש בשפע, אובער אוו נעמט מען א 'כזית' מצה, מאין ישיגו ולו כזית מצה!! וברוך השם, אין מעצור לה' מהושיע, ברב או במעט. בעלות הברית הפציצו ממגורת מזון. היו שם שקי תבואה מבוקעים, אוצר בלום במחנה הריכוז, אבל מי שינסה לשים בכליו ממתכין בנפשו. ספר לחברו, שהמריצו למסור נפשו. החביא במקום מסתור כמה גרגרים. בהפסקה הקצרה שהייתה להם מדי יום שייף שתי אבנים וטחן באמצעות את הגרגרים. לבן פיסת מתכת, ערב את הקמח במעט מים, נקב במסמר ואפה על טס המתכת המלוכלך. יצא ריקק עבה ונוקשה, גדלו כפיסת יד. מחמת עביו היו בו שני 'כזיתים', אחד עבירו ואחד עבירו חברו. עכשיו צריך להגיבו למחנה. אם תיפס, אחת תרו - הניח את הרקיק בין כותנתו לבשרו, וצמיד זרועו לגופו. עבר את הביקורת בשער המחנה, והמשיך אל הבלוק. בפתח הביתן עמד שומר גרמני שהבחין בתנוחה המאולצת של ידו. "מה אתה מחביא שם", נבח. משך את ידו, והרקיק נפל -

דרך עליו בעקב מגפופ בחמת זעם, ואלו הצלפות הצלפין בפרגולו! היהודי נפל מעולף, והזקיף מצא בנתיים קרוב חדש. בשארית כוחותיו אסף היהודי את הפרורים שסביבו, שעבורם מסר נפשו. גרר עצמו לדרגשו, והתעלף.

חברו עוררו, רחץ פניו במים, הגיר מעט לגרונם, השיב נפשו, פתח ידו, והראה לחברו את האוצר. אלו היה בכף ידו חופן יהלומים, לא היה החבר מתרגש יותר. את הייליגע מצה, מצה קדושה בעמק הבכא, בגיא צלמות, קרן אור בחשכה! אבל, כמה חבל, בכל הפרורים, אין יותר כזית אחד!

התחנן החבר: "בבקשה ממך, תן לי את ה'כזית', מימי לא עבר עלי ליל סדר בלי 'כזית' מצה!" ענהו: "מה פתאום, ה'כזית' שלי הוא. מסרתי עליו את נפשי, והכזית עליו מכות נמרצות, לא אותר עליו!"

והלה מתחנן: "אנא ממך, אני אקריא לך את ההגדה - אני יודע אותה בעל פה - מ'הא לחמא עניא' עד 'חד גדיא'. גם את 'שיר השירים' אומר, תאמר אחרי מילה במילה. רק את ה'כזית' תתן."

והשני מסרב, "את כל חלקי לעולם הבא אתן עבור ה'כזית'! ראה", התייפח, "את משפחתי אבדתי, כל מה שהיה לי אבד. מה נשאר לי? לפחות, 'כזית' מצה!"

וחברו מתייפח לעומתו: "הלא כמוני כמוך, והמצה שלי היא!" סוף דבר, לא עמד בהפצרות והגיעו לפשרה: חברו יאמר את ההגדה, ויזכה בשכרו למצה. אבל שר המצוה - לפום צערא אגרא, וכמה הסתכן והצטער בגינה, שייך לו. וכך היה. בערב לחש לו חברו את ההגדה, יחדו ככו ב"השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין", שוררו את ההלל וקראו "לשנה הבאה בירושלים". את המצה, אכל החבר.

מחרת יצאו לעבודה. החבר ההפפל בלחש, זנזום ב"הקל בתעצומות, עצם עיניו בקריאת שמע, גחן בקריעות תפילת העמידה, ובהגיעו להלל לא עצר כו להבליג. הזדקף ורגע את הברכה, ובאותו רגע השיגו כדור המרצחים ונפל שידו. השם יקים דמיו.

חברו שרד, והגיע ליום השחרור. עלה ארצה ובנה את חייו מחדש. הקים משפחה לתפארת כלל ומה על בני קהלת "חוג חתם סופר" בבני ברק.

כמו זה סיפר בבואו, בהקדמה - כי הלה הופע החבר בחלומו.

עטוי בגדי לבן, פניו מאירות כזה ריקיע, ובקשה בפיו: "הזכור אתה שנתת לי את המצוה, בתנאי שאתה תקבל את שכר המצוה?" זכר, ודאי זכר. "אז באתי לבקשך. אנא, ותר לי על שכר המצוה - כל המצוות עשיתי, קבלתי עליהן שכר. חוץ ממצוה זו. המעשה היחיד, עליו לא קבלתי שכר. אנא בטובך, הענק לי גם את שכר המעשה!"

נדהת לבקשה. לעיוות שבה. הזכיר לחברו: "הלא המצה שלי היתה. אני סכנתי נפשי בלקיחת הגרגרים, בטחינתם ואפייתם, ובהגבתם למחנה. אני הוכיתי עבורם, כמעט שלמתי בחיי. התחננת, בכיתי, ויתרתי על המצוה, לפחות, אזכה בשכר!" והחבר ידע והסכים, אבל הזכיר שהוא זה שמשר חשבון הלוח וסיפר שהלילה ליל החג, והוא זה שזרו להשיג המצה, והוא שהקריא את ההגדה, ומכשך בתמורה את שכר המצוה. עבורו, ירד מהעולם העליון. עבורו התגלה, זה חשוב עבורו כל כך -

והחבר סרב. פני חברו הקדוש התכרכמו בפני נפשו, באכזבה עמוקה, ונעלם. קם, והנה חלום. התפעמה רוחו. לא ידע האם טוב עשה. מצד אחד, "חייך קודמים". ואין שום הצדקה, ממש עזות מצדו. מצד שני, בכל זאת. אין מתגרים בנשמה קדושה, ובקשתו של נפטר ...

"והגיע אלי", סיפר הרב אונגר. "ביקש אישור לסרובו, או הוראה לוותר. אמרתיו לו שאין זו שאלה עבור רב, זה ענין עבור רבי. שלחתי אותו לרבי ממנובוקה, ובקשתי שיחזור ויספר מה אמר לו." "ומה אמר", הסתקרנתי.

"הוא חזר למחרת", ספר הרב אונגר, "ובפיו סיפור מופלא" - בקוצר רוח חכה לערב, לשעות קבלת הקהל של הרבי. נכנס אל הקודש פנימה, וספר את ספורו.

שמע הרבי, והפסיתי: על פי יושר, עליך לוותר... התקומם: על פי יושר! על פי יושר ודאי אינו צריך לוותר! כל שאלתו, האם לנהוג לפני משורת הדין!

הסביר הרבי: "הלא תבין, חברך נפטר. מה שיש לו, יש לו. המצוות שסיגל עומדות לזכותו. יותר מכן, אינו יכול להשיג. מצוה אחת קים ולא קבל עליה שכר, והיא חסרה לו - אבל אתה חיי!

אתה מניח תפילין, מתעטף בטלית, מתפלל שלוש תפילות ומברך מאה ברכות ליום. ושבתות, וחגים, ומצוות לאין ספור! ובנים לך, ואתה מחנכם למצוות, וכל מצוה שהם מקימים נזקפת גם לזכותך, לזכות החינוך שהענקת - האין זה מן היושר, שתותר לבענו על שכר מצוה אחת!?" "טוב, אם הרבי אומר, אותרת" -

לא כך. לותר צריך בלב שלם", פסק הרבי. הוציא מכיסו צרור מפתחות. "הכנס לבית המדרש הסמוך" אין שם איש עתה. תפתח את הדלת במפתח הזה. תדליק את האורות, ותפתח את ארון הקודש, במפתח הזה. תכניס את הראש לארון הקודש, ותשפוך לבך לפני הקדוש ברוך הוא. חספר על הכרותכם, על האהבה הנפלאה ששררה ביניכם, על החיזוק שקבלת ממנו. על ההמרצה שהמריץ אותך לאפות את המצה. על ליל הסדר ההוא, בעלטה, על הדרגש. תחיה את הלילה ההוא, הלילה האחרון לחייו, ואז תאמר שאתה מותר לו בלב שלם על שכר המצוה, לעשות נחת רוח לנשמתו בעולם העליון -

אחר כך, תחזור אלי... עשה כן, והמראות המאורעות שבו והציפוהו, הכל חי מחדש, והמעמד שחט ממנו את כל כוחותיו. בקושי גרר רגליו משם. סגר את ארון הקודש ונשק לפרוכת, כיבה את האור ונעל

